

1990: Rabár Ferenc levele

2020: Kulin Ferenc kommentárja

**Dr. Antall József Úrnak,
Miniszterelnök,
Budapest**

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Kérem, fogadja el a pénzügyminiszteri tárcáról való lemondásomat.

Lemondásom oka nem az október 4-i kormányülés vitája, hanem – amint az az alábbi indoklásból látható lesz –, régen érlelődik bennem.

Szeretném kihangsúlyozni, hogy lemondásommal a kormányban kialakult feszültségnek szeretnék véget vetni, a közeljövőben annyira szükséges egységet és gyors cselekvőképességet helyreállítani, és ezzel az ország érdekében a kormány munkájának javításához hozzájárulni. Ugyanakkor minimálisra szeretném csökkenteni azokat a káros hatásokat, amelyeket lemondásom az országon kívül és belül okozhat. Ezért visszavonulásom alkalmas idejét és módját szeretném személyesen tisztázni, anélkül azonban, hogy az túlságosan elhúzódná, ami sem az ország számára, sem számomra nem lenne célravezető.

Az alábbiakban szeretnék kitérni a magyar gazdaság jelenlegi helyzetére, amelyből világos lesz, hogy csak

– a kormány egységes, megosztottságot nem tűrő, kemény és következetes gazdaságpolitikája,

– a nehézségeket nyíltan az ország elé táró tájékoztatás,

– a parlament legalább kétharmados többségének támogatása, és

– a fontosabb ellenzéki pártokkal való megegyezés nyújt némi reményt arra, hogy az előttünk álló nehézségeken úrrá legyünk. A gazdaság helyzetének a leírása azt is meg fogja mutatni, hogy az előttünk álló feladat nem pártpolitikai ügy, hanem olyan történelmi kihívás, amelyre csak a nemzeti konszenzus létrehozása esetén leszünk képesek válaszolni.

Megkísérlem igen tömören leírni helyzetünket.

A magyar gazdaságban lezajló folyamatok felgyorsultak és egyre nehezebbé válik azokról a kényszerpályákról letérni, amelyekre

– korábbi külpolitikai beágyazottságunk,

– egy ideológiai alapon, mesterségesen kialakított gazdaság torz, gazdaságtalanul működő szerkezete és

– az elmúlt 10-15 év hibás gazdaságpolitikája vitte rá az országot.

Két, egymástól elválaszthatatlan, közös gyökerű és gyorsuló folyamat megállítása nélkül a magyar gazdaságnak nincsenek megújulási esélyei: az egyik a gazdaság zsugorodása, a másik az infláció. Az okok a messzi múltba nyúlnak vissza. Feltárásuk nyilván hosszabb kutatómunkát kíván. Annak a folyamatnak a mechanizmusa azonban, mely mögöttük jelenleg meghúzódik, könnyen felismerhető: A gazdaság voluntarista intézkedésekkel eltorzított szerkezetének jövedelemtermelő képessége rendkívül alacsony. Az ország a felvett hitelek megnövekedett adósságszolgálati terheit csak folyamatos kényszerintézkedésekkel képes teljesíteni. Miután a gazdaság növekedési üteme erre nem nyújtott fedezetet, a növekedés lelassult, majd stagnálásba és zsugorodásba ment át. Az adósságszolgálatnak (de az adósság szinten tartása érdekében legalább a kamatoknak) megfelelő jövedelmet a gazdaságból rendszeresen ki kell vonni. Ennek két lehetséges módja van: rendkívül drasztikus, közvetlen jövedelemelvonás és/vagy áremeléseken keresztül történő reáljövedelem-csökkentés, vagyis infláció. Előbbi, hosszabb idő után a jövedelemtulajdonosok teljes elnyomorodásához, utóbbi a gazdaság szétzilálásához és működésének összeomlásához vezet. A folyamat jelenlegi, előrehaladott stádiumában mindkét jövedelemelvonási módszer együttesen működik.

Jelenleg a költségvetési szervek kérelmeit rendre visszautasítjuk, a vállalati és lakossági jövedelmeket igyekszünk korlátok közé szorítani – ezzel sok esetben ínséges állapotokat teremtve.

Ugyanakkor az elnyomorodás szociális következményei miatt és a jövedelmüktől megfosztott intézmények működőképességének fenntartása érdekében, a lokálisan jelentkező, elviselhetetlen feszültségek (átmeneti) feloldására a kormány néha kénytelen engedményeket tenni, amelyek az inflációs nyomást erősítik. Ez nem a kormány gyengesége, hanem a folyamat logikájából származó szükségszerűség. Ha ugyanis a gazdaság legkülönbözőbb helyein, a különböző időpontokban már elviselhetetlen lokális feszültségek nem lennének feloldva, akkor az összeomlás manifeszt jelei is azonnal megmutatkoznának. Ezek a lokális és ad hoc megoldások tehát mindig „menekülések a helyi működőképességbe” az egész folyamat további rontása árán. Bármilyen manifeszt helyi működőképesség ugyanis (leállnak a vasutak, nem sugároz a tv, egyik napról a másikra leáll egy több ezer fős nagyvállalat stb.) gazdasági és lélektani okokból egyaránt robbanásszerűen szétterjedne.

Miközben tehát a kormány óriási erőfeszítésekkel kísérli meg a jövedelem kivonását a zsugorodó gazdaságból, hogy adósságszolgálatának eleget tudjon tenni, a legszigorúbb gazdaságpolitika mellett is arra kényszerül, hogy elszórtan és lokálisan az inflációs nyomásnak is engedjen. A folyamat ördögi logikájához tartozik, hogy az exponenciálisan romlik, hiszen a gyorsulás a természetében rejlik.

Lélektani következmények szempontjából súlyosbítja a helyzetet, hogy a negyven éven keresztül központilag irányított gazdaság légkörében kialakult közvélemény minden áremelkedés, árfolyamváltozás mögött önkényes központi döntést sejt, amely elkerülhető lett volna. Valójában a gazdasági folyamatok már régen öntörvényeik szerint alakulnak és a gazdaság szereplői maguk helyén csak kényszerintézkedéseket hozhatnak.

A magyar gazdaságnak ez az előrehaladott állapotban lévő zsugorodási és inflációs folyamata volt az a „közeg”, amelyben az új kormány átvette a gazdaság irányítását, hogy abból egészséges szerkezetű, a világ számára nyitott, szociális piacgazdaságot teremtsen.

Noha a liberalizálás érdekében korábban is számos parciális intézkedés történt, a gazdaság kialakult szerkezete változatlanul torz, a piaci hatásokra adott válaszai elégtelenek vagy hibásak, alkalmazkodása lassú, mértékei hamisak és félreorientáltak. Mindezeket csak együttes, összehangolt és erőteljes változtatások segítenek, amelyekhez az átállás időtartama alatt külső pénzügyi erőforrás-tartalékok is szükségesek. A zsugorodási és inflációs folyamat megállítása és megfordítása ugyancsak többleterőforrásokat igényelne, a gyorsulás függvényében növekvő mértékben.

Azzal az elhatározással vettem át a gazdaságpolitikai tárca vezetését, hogy

- a szükséges erőforrások megszerzésére,
- a liberalizáláshoz vezető végső lépések megtételére és ezáltal a megfelelően orientáló piaci árviszonyok megteremtésére, valamint
- a gazdaság nyitottá, a nemzetközi fejlődésre érzékennyé tételére minden tőlem telhetőt megteszek.

Mindehhez ez év végéig a fizetőképesség fenntartására, a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére, a fizetési mérleg lehetséges javítására volt szükség. Az ideai gazdaságpolitika minden erőfeszítése erre irányult, valamint arra, hogy az inflációs hatásokat minimálisra szorítva a társadalmat ne zaklassuk fel a jövő évre tervezett nagy változások előtt. Ezért nem helyeztem – a kormány döntése ellenében – a júliusi, lakosságot érintő áremeléseket és igyekeztem minimálisra szorítani a költségvetés-módosító intézkedéseket.

Minden jel arra mutat, hogy nemzetközi kötelezettségeinket ez év végéig teljesíteni is tudjuk.

Időközben azonban olyan külső, általunk nem befolyásolható események történtek a környezetünkben, amelyek a magyar gazdaságot súlyosan érintik. A KGST-piac vártnál rohamosabb, összeomlászerű zsugorodása, a mezőgazdasági aszálykárak és a kuvaiti válság következtében várható gazdasági következmények (amelyek a hitelek nemzetközi kamatfeltételeit is rontani fogják) együttesen mintegy 100–120 milliárd forint többletterhet rónak egy olyan költségvetésre, amely 5–10 milliárd forintos fenyegető hiányokat is csak végső erőfeszítéssel tud kivédeni. Ezeknek az újabb terheknek az önerőből való elviselése lehetetlen. A már említett,

- a növekedés megindításához szükséges többletterőforrások és
- a piacgazdaságra való átálláshoz elengedhetetlen erőforrástartalékok mellett,
- a rendkívüli külső események kivédéséhez szükséges újabb erőforrás-szükséglet is felmerült az utóbbi időben.

Kezdetben bizonyosnak tűnt, hogy az új magyar kormánynak a piaci átálláshoz szükséges forrásokat nemzetközi támogatással sikerül megszerezni és a növekedési fordulathoz szükséges belső energiákat felszabadítva, a külföldi működő tőke bevonásával a jelenlegi kényszerpályáról letérni. Washingtoni tárgyalásaink azonban meg-

mutatták, hogy a reálisan várható külső erőforrások csak arra lesznek elegendőek, hogy az idei nemzetközi megrázkódtatások hatásait valamelyest tompítsuk.

Az újonnan jelentkező külső terhek (KGST, Irak, aszály) tehát az áttállással egy időben jelennek meg és a lakosság, a gazdálkodási szféra és a költségvetés terheit szinte az elviselhetetlenségig fokozzák. A liberalizációs folyamat továbbvitele ezekhez a terhekhez képest nem okoz túlságosan nagy többletterhelést, mégis előfordulhat, hogy ez a marginális többlet már elviselhetetlen lesz és akkor a liberalizáció folyamata lelassul, a piacgazdaságba való átmenet torzulásai tovább akadályozzák a gazdaság hatékony működését és a zsugorodás és infláció folyamatai tovább folytatódnak. Ennek megakadályozására – felismerve, hogy a nehézségek zömét külső körülmények okozzák:

- a liberalizációt rövid időn belül be kell fejezni és
- az inflációt egy igen gyors stabilizációs programmal meg kell állítani.

Ez utóbbi két kérdés az, amelyek körül a kormányon belüli viták az utóbbi időben kiélesedtek és amelyeket sem kompromisszummal, sem pedig a többségi vélemény elfogadásával nem látok megoldhatónak. A kompromisszum ugyanis két különböző és külön-külön reális megoldási lehetőség legrosszabb és leghatásosabb keveréke lehet, a demokratikus megoldás pedig ebben az esetben értelmetlen, hiszen nem biztos, hogy a többségi vélemény az igaz. Egészen bizonyos azonban, hogy az egyirányú, konzisztens politika még akkor is többet ér, ha két lehetséges megoldás közül a rosszabbikat választjuk.

A kormány gazdaságpolitikájának irányítása mindvégig kétpólusú volt, ami eddig is nagy bizonytalanságot és rengeteg kárt okozott. A Miniszterelnökségen működő Gazdaságpolitikai Titkárság feladatai enyhén szólva definiálatlanok voltak. Bár a gazdaságpolitika irányításának feladata formálisan a Pénzügyminisztérium kezében van a gazdaságpolitika eszközeivel együtt, a Titkárság egy részben informális szervezetet kiépítve (sokszor a Pénzügyminisztérium munkatársainak bevonásával) önálló gazdaságpolitikát folytat. Kezdetben meg voltam győződve, hogy egy egyszerű munkamegosztás fog kialakulni a két szervezet között (liberalizáció – privatizáció, rövid távú intézkedési csomag – hároméves tervezés), hamarosan kiderült azonban, hogy ahányszor a Pénzügyminisztérium kidolgozott valamit, a Titkárságon rövidesen ellentervek készültek. Ez így történt a júliusi költségvetési csomag készítésénél éppen úgy, mint az augusztusi kormányprogramnál vagy a legutóbbi hároméves gazdaságpolitikai anyagnál. A Gazdasági Kabinet pusztán döntéselőkészítési szerv lévén, sokkal inkább szolgált az ellentétek artikulációjára, mint egyeztetésre. A viták csak elbizonytalanították a miniszterek nagy részét, előre megosztották a véleményeket és amikor a kérdések a kormány elé kerültek, akkor az összefüggés-rendszerükből kiragadott részletproblémák többségi kérdéssé degradálódtak. Így vagy jellegtelen öszvérpolitikák jöttek létre, vagy a konkrét ügyek az általánosság olyan szintjére kerültek fel, amely szabad értelmezésnek nyitott teret.

Az informális kapcsolatokra támaszkodó Gazdaságpolitikai Titkárság ad hoc bizottságokkal dolgozva természetesen sokkal mozgékonyabb volt, mint a Pénzügyminisztérium apparátusa, amely az operatív munka mellett nagyszámú törvény előkészítésével foglalkozott. Így lényegében nem két egymást kiegészítő, hanem két

párhuzamos gazdaságpolitikai munkacsoport alakult, alátámasztva az egymással szembenálló véleményeket. Meggyőződésem, hogy ezen a kettősségen csak egyféle-képpen lehet változtatni: a két szervezetet egy irányítás alá vonni, vagy akár összeolvasztani. Ellenkező esetben a Pénzügyminisztérium vagy egyszerű kifizetőhelyé és nyilvános pofozógéppé degradálódik, vagy tovább folyik az áldatlan küzdelem a kabinetben és a kormányban egyaránt, aszerint, hogy a minisztériumnak gyenge és ön-állótlan vagy erős és önálló gondolkodású vezetője lesz.

A kormány a jelenlegi helyzetben ezt nem engedheti meg. Gazdaságpolitikáját egységben kell kialakítania és keményen kell végrehajtani. Mivel ezt az egységet mind-edig egyedül én bontottam meg saját markáns elképzeléseimmel és azokhoz válto-zatlanul ragaszkodom – ugyanakkor a kialakult személyi és intézményi környezetben nem látok semmilyen lehetőséget a kibontakozásra –, le kell vonnom a konzekven- ciákat és vissza kell lépnem. Újra szeretném hangsúlyozni, hogy döntésemben sem- milyen személyes sérelem nem vezérel, noha minisztertársaim néha erre is okot adtak volna. Fontosnak tartom továbbá ismételten felajánlani, hogy a nyilvánosság előtt olyan formát válasszunk lemondásom bejelentésére, amely a legkevésbé sérti annak a kormánynak az érdekeit, amelyet meggyőződésem szerint a legjobb tudomásommal és őszinte jó szándékkal szolgáltam.

Ismételten kérem Miniszterelnök Urat, fogadja el lemondásomat.

Budapest, 1990. október 10.

Rabár Ferenc

HVG 1990. december 22.

A kései kommentár

Rabár Ferenc 1990. október 10-én kelt, Antall Józsefnek küldött levele, amelyben bejelenti – és meggyőzően indokolja – „a pénzügyminiszteri tárcáról való lemondását”, az első „hivatalos”, drámai erejű dokumentuma az új magyar kormány bel- és külpolitikai krízisének. A lemondó levél keletkezésének időpontja csak néhány héttel előzi meg a polgárháborúval fenyegető taxisblokádot, s mindkét „esemény” azt a lát- szatot keltheti, hogy a rendszerváltás megtorpanásának döntően pénzügyi-, gazdasági okai voltak. Fel voltunk rá készülve, hogy a *Piac világrendjébe* való beilleszkedésünk nem történhet zökkenőmentesen, de arra csak 1990 őszének e váratlan eseményei fi- gyelmeztettek, hogy az Antall-kormány megbuktatására irányuló kísérletek indítékai nem vezethetők le pusztán közgazdaságtani törvényszerűségekből.

Harminc év távlatából – a krízis-korszak történeti feldolgozásait is figyelembe véve – legalább három tünetcsoportban nyomonkövethetjük az első kormányzati ciklus ingatag erőviszonyainak magyarázatát, s e hároomból csak egyről állíthatjuk, hogy a magyar társadalomfejlődés belső ellentmondásaiból fakadnak.

1.

Azokra a törésvonalakra utalok, amelyek az első kormánykoalíció pártjain belül és pártjai között már 1989-ben láthatóak voltak, s csak a választási kampányretorika hatására tűnhettek könnyen áthidalhatónak. A ciklus második esztendejében már nyilvánvaló volt, hogy sem a kisgazdák, sem a kereszténydemokraták pártja nem egységes, s – az Antall – Csurka ellentét kiéleződésével – csakhamar felszínre került az MDF belső megosztottsága is. Ez utóbbi azért vált meghatározóvá, mert mélyebben rejlő konfliktusból fakadt, mint a koalíciós pártok – többnyire – hatalmi pozícióharca. Az MDF-ben a nemzeti érzelmű értelmiség kétfajta politikai ethosza ütközött meg egymással: a hatalomban való szóhoz jutás lehetőségének egymással szembekerülő értelmezéseiről volt szó. Az egyik arra az *alkati* ellenzékiiségre épült, amelyik a népi írói mozgalom szellemi örökségét képviselte, a másiknak a 19. századi nemzeti liberalizmus politikai kultúrája volt a mintaképe. A legnagyobb rendszerváltó párt, az MDF nem alakulhatott volna meg a kétféle hagyományt ötvöző szellemi kör létrejötte nélkül, ám az is megjósolható volt, hogy ennek az „ötvözetnek” a szakítószilárdsága hosszabb távon nem állhatja ki a kormányzati szerepvállalás próbáját. Nem véletlen, hogy az igazság „gátlátalan” kimondásának írói/művészi parancsa – a görög parrhészia morális szenvedélye – az európai kultúra évezredeiben csak ellenzéki szerepkörökben válhatott alkotó-teremtő erővé, míg a politikai hatalomgyakorlás – kiváltképpen a demokratikus rendszerekben – megkövetelte a megfontolt szókimondás, azaz a mindenkori hatalmi erőviszonyokat figyelembe vevő, taktikus alkalmazkodás képességét. Az első parlamenti ciklusban a legnagyobb kormányzó párt ikonikus személyiségeinek mozgósító hatása kioltotta egymást. Csurka István és Csoóri Sándor máig érvényes igazságokat mondtak ki kényszerpályára sodródásunk veszélyeiről, de szókimondásukkal nem segíthették a nagyhatalmi játéktérben felkészülten és jó politikai ösztönrel tájékozódó Antall Józsefet.

Ám ha törvényszerű volt is, hogy közéletünknek ez a – mentalitástörténeti gyökerű – konfliktusa megosztotta a győztesek táborát, az MDF-kormány lendületének megtorpanása nem magyarázza sem a bukott állampárt utódszervezetének (MSZP) előretörését, sem ennek a legradikálisabb ellenfelével (SZDSZ) történt későbbi összefonódását. A belpolitikai folyamatok szoros időrendje arról árulkodik, hogy ekkor még nem a hatalomra jutott pártkoalíció fellazulása, hanem a külső segítség hiányában összeomló gazdaság és – annak elháríthatatlan következményeként – a szociális válság okozta a kormány meggyengülését. Az MDF nem az 1994-es választásokon, hanem – a munkanélküliség, az infláció mutatóinak egекbe szökése és a monopolhelyzetbe került, nyugati hátszélell működő liberális médiumok kormányellenes akciói következtében – már 1990 őszén elveszítette szavazótáborának a felét. (Ld. Magyarország politikai évkönyve. 1991. Ökónómia Alapítvány, 592. old)

De térjünk vissza Rabár Ferenc lemondó levelére. Amikor – 1990. október 10-én – elküldte azt Antall Józsefnek, a még nem hivatalos információk ismeretében már pontosan látta vállalkozásának reménytelenségét. Ne feledjük: a kormányfő csak napokkal később, október 14-én, a hazai közvélemény felfokozott várakozásának légkörében utazott Washingtonba. Azért is fontos megjegyeznünk ezeket a dátumokat, mert a protokolláris diplomácia kényszermechanizmusainak és a külpolitika „reál-folyamatainak” bonyolult viszonyára is rávilágítanak. A magyar kormánynak egyszerre kellett *kezelnie* annak – a még 1990. augusztus 30-i keltezésű – üzenetnek a sokkoló hatását (**Zwack Péter nagykövet Jeszenszky Géza külügyminiszterhez címzett feljegyzése. Veritas Könyvek, 3. 211.212.)**), amely szerint „más irányú külföldi elkötelezettségei és belső pénzügyi helyzete miatt az USA csak igen korlátozott mértékű segítséget tud majd ígérni Magyarországnak” („sokkal szerényebb számokról lesz szó, mint amire még egy-két hónappal ezelőtt gondolhattunk”,...) egyszermind *számolnia* annak a ténynek a hosszabb távú következményeivel, hogy „az USA hazánknak egyelőre nem tulajdonít nagyobb jelentőséget.” (**Uo. 211.**)) Ezek a hírek nemcsak azért érték hideg zuhanyként a magyar kormányt, mert az Egyesült Államok már a Kádár-diktatúra időszakában, 1982-től megkülönböztetett szerepet szánt az amerikai–magyar kapcsolatoknak (**Kávássy János Előd: A vég kezdete. Amerikai prognózisok és politikai helyzetértékelés Kelet-Európa jövőjéről a rendszerváltás hajnalán. In: Rendszerváltás 1989. Szerk.: M. Kiss Sándor: Lakitelek, Antológia, 2014. 60-61.**), hanem mert az 1989. júliusában Budapestre látogató Bush elnök – pénzügyi segítség ígéretével – meg is erősítette Washington korábbi szándékát. S ez az ígéret már nem csupán a nyugati színvonalú jólét reményét táplálta, hanem a Nyugat-mítoszhoz kapcsolódó – a történelmünk során többször felparázsló és elhamvadó – tömegérzelmeket is újralobbantotta. Konkrétabban: a Szovjetunió érdekszférájából való végleges kitérés lehetőségét, illetőleg a „haza és haladás” nemzeti perspektíváját miniszterelnökünk fehér házi látogatása akkor villantotta fel, amikor a (US) State Department már levette hazánkat a „megkülönböztetett figyelmet” érdemlő országok listájáról. Nem kell arra gyanakodnunk, hogy egyfajta üzemzavar keletkezett volna az USA külpolitikájában. Nem az történt, hogy az elnöki iroda kommunikációs tanácsadói nem egyeztették volna főnökük nyilatkozatait a külügyi és a pénzügyi tárcák döntéseivel, hanem arról, hogy az amerikai demokrácia morális és spirituális értékei ezúttal is szembekerültek az állam szuperhatalmi érdekeivel. Nem új jelenségről volt szó. Hasonló élményben lehetett része elődeinknek akkor is, amikor – 1852-ben – az Amerikai Egyesült Államokba látogató Kossuth Lajos az együttérzésen és a biztatáson kívül semmit nem kapott; akkor is, amikor az igazságos trianoni békekötésért hadakozó amerikai delegátus gyengének bizonyult a bosszúra éhes antanthatalmakkal szemben; és akkor is, amikor a jaltai békekonferencián Washington az egész térségünkről lemondott a Szovjetunió javára. És ne feledjük azt sem, hogy miután „az amerikai hidegháborús politika Közép- és

Kelet-Európát teljes mértékben alárendelte az amerikai – szovjet viszonyoknak”, „történelmi léptékben pillanatok alatt napirendre tért az 1956-os magyar forradalom”, majd „az 1968-as prágai tavasz eltiprása fölött” is. (Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok Közép- és Kelet-Európában. Országút, 2020. 16. szám. 17. old.*)

Kellő mennyiségű történelmi tapasztalatunk volt tehát ahhoz, hogy felismerjük: az amerikai elnöki szerepkört egyszerre határozzák meg a modern kori demokráciák egymásnak feszülő politikai struktúrái. Az egyik oldalon a morális és spirituális értékeket ápoló intézmények, a másikon egy szuperhatalom gazdasági-, pénzügyi és biztonságpolitikai érdekeit szolgáló bürokratikus mechanizmusok. Hogy a külpolitikájukban mikor melyik dominál, azt elsősorban a pillanatnyi világhatalmi erőviszonyok döntenek el. S miután a magyar rendszerváltozás első szakasza egybeesett tágabb térségünk hatalmi szerkezetének bizonytalan kimenetelű átrendeződésével, az államközi kapcsolatainkban korábban megjelent értékszempontok súlytalanokká váltak. A Szovjetunióban felgyorsuló gorbacsovi reformok, a német egyesülés, s végül az iraki háború következményeinek kiszámíthatatlansága miatt Washington Európa-politikájának újratervelésére kényszerült, s ennek az lett az egyik következménye, hogy a magyar–amerikai együttműködés – az *Antall-kormány gazdasági és szociális stratégiájának támogatása nélkül* – a biztonságpolitikai együttműködésre (NATO-tagságunk előkészítésére) korlátozódott. Nem vonom kétségbe, hogy adódhatnak olyan történelmi helyzetek, amikor a közvéleményben újra felértékelődhetnek azok a mítoszok és nosztalgikák, amelyek – az *Országút* több közleménye által is dokumentálhatóan – a Nyugat, s elsősorban Amerika világtörténelmi küldetésébe vetett hitet őrzik kulturális emlékezetünkben (ld.: Kodolányi Gyula: *A szavak súlyáról és belső értékéről – Ronald Reagan és Antall József találkozása; 2020 márc. 31*; Jeszenszky Géza: *Magyarország és a Nyugat. 2020. 9. szám*; *A nyugat hibái és orvoslásuk – Viszontválasz Kulin Ferencnek. 2020. 15. sz.*), de az elmúlt tíz év tapasztalatai azt bizonyítják, hogy előbb az érdekvérvényesítés bátorságát kell elsajátítanunk ahhoz, hogy partneri kapcsolatainkban közös eszményeink is szerephez jussanak. (Azt a fajta gondolkodásmódot tartom követendőnek, amelyet Magyarics István képvisel az *Országút* 16. számában közölt *Az Egyesült Államok Közép- és Kelet-Európában* c. írásában.)

3 .

A harmadik tünetcsoport, amelyben a Rabár-nyilatkozat lehangoló diagnózisának okait nyomoznunk érdemes, egy immár másfél évszázada zajló nyelvi háborúnak a végkifejletével függ össze. Nemcsak azt jelenti ez, hogy felgyorsult az a folyamat, amelyben a politikai szótár kulcsfogalmai – ’jobboldali’, ’baloldali’, ’konzervatív’, ’liberális’ – elveszítették eredeti jelentésüket, hanem azt is, hogy ezeknek a jelentésváltozásoknak az ideológiai frontvonalakon és a köztudatban nyomon követhető üteme és iránya egyre nehezebben összehangolható.

A szóban forgó kulcsfogalmak persze már harminc évvel ezelőtt sem tartoztak azonos súlycsoportba. Akkor – miután a bal- és a jobboldali ideológiák egyaránt sza-

lonképtelennek minősültek – a liberalizmus és a konzervativizmus hívei között zajló szellemi csaták uralták a nyilvánosságot, mára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy egyik fogalompár sem képes megragadni a XXI. század globális kiterjedésű „kultúrharcainak” valódi tétjét: az egyén identitását és közössége szuverenitását egyidejűleg biztosító létfeltételek megőrizhetőségét. Nem azt jelenti ez, hogy lezártnak, történelmileg meghaladottnak tekinthetjük a politikai eszmetörténet XX. századi állóháborúit. Miközben a liberalizmus és a konzervativizmus ütközeteiben mindkét fogalom elveszítette klasszikus értéktartalmainak egyértelmű jelentését, a feledhetőnek tűnő baloldaliság sérülékeny és manipulálható fogalma a liberális szellemi térben újra hódít, s ezzel új kihívás elé állítja az értékelvű, nemzeti elkötelezettségű politikát. Nem pusztán egy importált ideológiával van dolgunk: a nyelvi háború újráledésének okai hazai politikai viszonyaink immár három évtizedes múltjában is fellelhetők. Az összeomló állampárt maga alá temette a klasszikus baloldal szellemi örökségét is, s ez a (váratlanul nem mondható) fejlemény az új pártokat nyelvpolitikai manőverezésre készítette. Ennek az újra eszkalálódó eszmeharcnak már két – jól elkülöníthető – szakaszát tanulmányozhatjuk.

Az elsőt az új pártok hadüzenet nélküli önvédelmi akcióival jellemezhetjük, amelyeket mindkét oldalon a kompromittálódott szocializmustól való elhatárolódás kényszere motiválta. A népi baloldal szellemi örökségét tovább vivő MDF – jóllehet nemcsak eszmetörténeti háttérrel, hanem a „reformszocialistákkal” kialakított kapcsolatait is össze tudta egyeztetni nemzeti elkötelezettségével – *jobbközép* politikai erőként határozza meg önmagát, s a rendszerváltó koalícióval szembeni revans vágya a szocialista utódpartot is arra készítette, hogy – akár a liberálisokkal való összefogás árán is – feledtesse *baloldali* múltját.

Sem az egykori „jobboldali” pártkoalíció, sem „balliberális” ellentábora nem számolt azzal, hogy a nyelvpolitikai játszmák pillanatnyi közönségsikere csalóka lehet. Egyik oldalon sem tudatosult, hogy a tradicionális baloldali értékek és a nemzeti érdekek iránti elkötelezettség a szavazópolgárok többségére jellemző társadalomlélektani tény, s hogy ezek az identitáselemek mindaddig nem válhatnak közösségformáló erővé, amíg a politika egymással szemben próbálja őket mozgósítani.

Márpedig ma – a nyelvi háború újabb szakaszában – ennek lehetünk a tanúi. A kormány ellenzéki szivárványkoalíciója – a magyar politikai eszmetörténet ismeretének hiányában – az anarchiából diktatúrát varázsló ’baloldali’ ideológiák importálhatóságában reménykedik, a nyelvi tér másik pólusán a differenciálatlanul értelemezett történelmi magyar baloldal áltudományos érveléssel történő demonizálása zajlik **(ld. Gróh Gáspár kitűnő vezércikkét az Országút 2020. 18. számában, illetőleg Beke Albretnak A kommunista Illyés c. könyvéről írott – megjelenés előtt álló – kritikai elemzését!)**

Ha a nemzeti oldal arra törekedne, hogy meg tudja szólítani a különböző politikai hagyománytudatú polgártársait, még volna esélyünk, hogy elkerüljük az anarchiát és a diktatúrát. Rabár Ferenc lemondó levelének és 1990 őszének tanulságai ezért is aktuálisak.

Az SZDSZ Nyilatkozata

Az SZDSZ Ügyvivői Testülete jogosnak tartja a hosszú időn át halogatott, majd előkészítés nélkül bevezetett áremelés elleni országos tiltakozást.

Öt hónapos fennállása alatt a kormány bebizonyította, hogy nem tud mit kezdeni gazdaságunk mélyülő válságával. A mai napon bebizonyította, hogy nem tud mit kezdeni a romló életkörülmények miatti társadalmi tiltakozással. Az erőszakkal való fenyegetés megengedhetetlen, csak tárgyalásos megoldás lehetséges. Most már nem csupán a benzin áráról van szó.

**Az országnak haladéktalanul
felkészült,
a lakosság bizalmát megszerezni képes kormányra
van szüksége.**

Addig is biztosítani kell az élet normális menetét. Felhívjuk a tiltakozó mozgalom résztvevőit, hogy semmiféle provokációnak ne üljenek fel, védjék a rendet és a nyugalmat. Felhívjuk a közellátás, a szállítás és az egészségügy dolgozóit, hogy – mint eddig is tették – biztosítsák a lakosság ellátását.

Felhívunk minden szabad demokrata szervezetet, hogy támogassa a békés tiltakozó mozgalmat, valamint a közellátás és a közrend fenntartását.

Budapest, 1990. október 26., 13 óra 30 perckor

az SZDSZ Ügyvivői Testülete

Az 1990-es „taxis” puccs hátteréhez. Az SZDSZ önmeghatározása szerint: „a szabadság és a szolidaritás pártja”. Elnöke: Kis János. Operatív irányító szerve a 11 tagú Ügyvivői Testület. Tagjai: Béki Gabriella, Hack Péter, Hankó Faragó Miklós, Haraszti Miklós, Magyar Bálint, Mécs Imre, Pető Iván, Rajk László, Soós Károly Attila, Wekler Ferenc. Parlamenti frakcióvezetője: Pető Iván, aki október 14-én váltotta Tölgyesi Pétert.